

semantics of the non-motivated structurally compound Ukrainian prepositions including po (no) are enumerated; Russian equivalents for the Ukrainian prepositions in question are presented; system-defined opportunities of the Russian language in this field are shown (real but substandard examples).

Keywords: objective grammar, preposition, prepositional unit, fusion preposition, the Russian language, non-motivated structurally compound prepositions, the Ukrainian language, functional grammar.

Надійшла до редакції 23 вересня 2012 року.

Анна Тімоніна

УДК 81'37 – 115 (045)

КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ СЛІВ-СИМВОЛІВ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ КОНЦЕПТ «БАГАТСТВО» У ФОЛЬКЛОРНОМУ ДИСКУРСІ

У статті робиться спроба дослідження когнітивно-прагматичних особливостей концепту «багатство». Теоретичні положення статті ілюструються на прикладі аналізу слів-символів, що функціонують у фольклорному дискурсі. Моделюється когнітивна структура концепту «багатство» та досліджуються національно-специфічні риси мовної презентації зазначеного концепту.

Ключові слова: концептосфера, фрейм, концепт, когнітивний аналіз, слово-символ, фольклорний дискурс, національна специфіка.

Кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя ознаменовано різким підвищенням зацікавленості когнітивною лінгвістикою. Наукові дослідження, присвячені питанням вивчення взаємозв'язку і взаємовпливу мови, мислення, свідомості і культури на сьогодні переживають період активного розквіту. Когнітивний підхід до вивчення мови дає можливість подивитися на використання мови не тільки як на відображення внутрішнього світу людини, але й на те, як мова дозволяє пізнати зовнішній світ за допомогою свідомості людини. Когнітивні дослідження спрямовані на пізнання універсального досвіду, зафіксованого в культурній пам'яті народу, і сприяють глибокому розумінню національного менталітету, його цінностей і пріоритетів.

Слід зазначити також зростаючий інтерес лінгвістів до вивчення мовної концептуалізації соціокультурних реалій і соціально маркованих явищ (В.М. Шапошніков, В.І. Шаховський, О.Б. Яковлева, П.С. Волошин, О.П. Єрмакова), до яких, ідучи за В.А. Масловою, ми відносимо й слова-символи. Мовні засоби, що репрезентують концепт «багатство», наділені національною специфікою, яка найяскравіше розкривається в порівнянні однієї мови з іншими іноземними мовами. Саме виділення цього національного компоненту й зумовлює **актуальність** даної статті.

Метою статті виступає вивчення змісту концепту «багатство» в англійській, італійській, російській та українській мовних свідомостях і визначення його універсальних і національно-специфічних когнітивних рис. Для досягнення поставленої мети необхідним є розв'язання таких **завдань**: 1) дібрати лексичні одиниці, які презентують концепт «багатство» в англійському, італійському, російському та українському фольклорному дискурсі; 2) виявити особливості вербального вираження та інтерпретації концепту «багатство» в текстах, що є значущими для англійської, італійської, російської та української культурних традицій.

Об'єктом дослідження є концепт «багатство» в різноструктурних мовах. У ролі **предмета дослідження** розглядаються семантичні й когнітивно-прагматичні характеристики аналізованого концепту.

Методом суцільної вибірки з творів фольклорного дискурсу, а саме: народних казок, пісень, прислів'їв та приказок, було відібрано слова, що відображають когнітивні риси концепту «багатство» в англійському, італійському, російському та українському фольклорному дискурсі. Саме ці слова-символи й виступають **матеріалом дослідження**.

Вивчення концептосфери – феномена ментального світу, сукупності поглядів народу і кожної особистості на навколишню дійсність є одним з провідних напрямків у сучасній лінгвістичній науці. Ключовими пізнавальними категоріями є концепти, тобто «багатовимірні, культурно-значущі соціопсихічні утворення в колективній свідомості, що знаходять відбиток у тій чи іншій мовній формі» [Карасик 1998: 139-140].

У широкому культурологічному плані концепт, як «середина існування мови і її одиниць», позначає взаємозалежність лінгвістичних та енциклопедичних знань особистості [Сулименко 2007].

На думку В.О. Рибнікової, концептуальний простір людської свідомості організовано за допомогою концептів, що представляють собою ментальні вербалізовані утворення [Рибнікова 2001]. Концепти, як вказує О.С. Кубрякова, «по-різному групуються і по-різному вербалізуються в різних мовах у тісній залежності від власне-лінгвістичних, прагматичних і культурологічних факторів, а отже, фіксуються в різних значеннях» [Кубрякова 1996: 93].

Таким чином, концепти широко досліджуються як когнітологами для вивчення механізмів презентації знання, так і лінгвокультурологами, які вбачають евристичні цінності концепту в можливості проникнення в глибинні шари культури і національну свідомість, – саме це і визначає особливість сучасних

лінгвокультурологічних досліджень, що здійснюються такими вченими, як А. Вежбіцька, Ю.С. Степанов, А.П. Бабушкін, Е.В. Рахіліна, Ю.Д. Тільман тощо.

Семантичне ядро концепту «багатство» складає набір дефініційних сем, зафіксованих у словникових статтях. Отже, за визначенням Академічного тлумачного словника української мови, «багатство» – це 1) велике майно, цінності, гроші; 2) сукупність матеріальних цінностей (про надра землі, тваринний і рослинний світ); 3) велика кількість, багатоманітність; 4) щось дуже цінне, важливе, значне [Словник української мови 1970, Т. 1: 83]. Синонімами до слова «багатство» є «достаток» (відсутність нужди, матеріальна забезпеченість; заможність або велика кількість чого-небудь [Словник української мови 1970, Т. 2: 388]) і «добробут» (матеріально-побутове забезпечення; достаток [Словник української мови 1970, Т. 2: 324]).

У фольклорному дискурсі широко представлені 1, 2 та 4 дефініційні ознаки, у зв'язку з чим і спираючись на отримані дані суцільної вибірки стає зрозумілим, що в досліджуваних мовах концепт «багатство» може виражатися за допомогою однакових фреймів, до яких належать: **коштовності, їжа та напої, одяг і взуття, майно, свійські тварини та гроші**. Але в різних мовах склад цих фреймів є різним. Це пов'язане з відмінностями у культурному та історичному розвитку країн, у яких користуються зазначеними мовами, і відображає національну специфіку концепту «багатство».

Проаналізуємо кожен з представлених фреймів докладніше.

Фрейм «коштовності»

В усіх чотирьох досліджуваних мовах спільними словами-символами, що є типовими для позначення концепту «багатство», є **золото, срібло та шовк**.

Золото здавна виступає ознакою багатства і контрастом до злиднів, бідності [Жайворонок 2006: 253], наприклад, (укр.) у дівчини «**золотий перстенець**», «**золоті чобітки**», «**золотий пояс**», а сама вона сидить на «**золотому стільчику**» в «**золотому теремі**»; (рос.) **золото** «*Живут, золото весят*» [Даль 2010: 59]; (англ.) **gold** «*Well, the ogre had his breakfast, and after that he goes to a big chest and takes out of it a couple of bags of gold and sits down counting them till at last his head began to nod and he began to snore till the whole house shook again*» [Jacobs 2005: 42], «*I've money in my pocket, love, // And bright gold in store; // These clothes of mine are all in rags, // But coin can buy more*» [Folk Music], «*So red and rosy were her cheeks, // And yellow was her hair, // And costly were the robes of gold // My Irish girl did wear*» [Folk Music]; (італ.) **oro** «*Sotto c'erano tre marmite d'oro*» [Calvino 1971].

Срібло також є дорогоцінним металом, але зазвичай не використовується окремо від золота та вживається для підсилення значення концепту «багатство». Наведемо приклади: (англ.) «*What will you leave your mother, // Rendal my son? // What will you leave your mother, // My pretty one? // My gold and silver mother, // My gold and silver, mother*» [Folk Music]; (італ.) «*Non aveva che l'imbarazzo della scelta: un po' pensava che avrebbe desiderato mucchi d'oro e d'argento carrozze e cavalli, un po' terre e castelli, e così un desiderio cacciava via l'altro*» [Calvino 1971], «*Le ragazze ci pensarono su e dissero che volevano oro, argento e seta da filare*» [Calvino 1971].

Ще одне слово-символ, яке символізує розкіш, витонченість, достаток, – **шовк**. У прадавні часи лише заможні люди могли дозволити собі носити чи прикрашати одяг справжнім шовком: (укр.) **шовк** «*Ой не вертайся та не вмивайся, // Ти ж мені, серденько, й так сподобався. // Ой там криниця під перелазом – // Вмиємось, серденько, обоє разом. // Моя хустина шовками шита, // Утремось, серденько, хоч буду бита*» [Гордійчук 1991], «*Десь у садочку шие сорочку, // Шовком да біллю да вишиває. // Шовком да біллю да вишиває, // Своему милому пересилає: // Надівай її цюнеділоньки, // Споминай же мене щогодиноньки!*» [Гордійчук 1991]; (англ.) **silk** «*Oh madam I will give you jewels, // I will make you rich and free // I will give you silken dresses, // Madam will you marry me? // Oh no John, No John, No John, No!*» [Folk Music], «*O Pedlar, Pedlar, what is in thy pack? // Come speedily and tell to me. // I've several suits of the gay green silks, // And silken bowstrings by two or three*» [Folk Music], «*Suppose I were to clothe you, my pretty little dear, // In a green silken gown and the amethyst rare? // O no, sir, O no, kind sir, she answered me, // For it's dabbling in the dew makes the milkmaids fair*» [Folk Music]; (італ.) **seta** «*Facevo zoccoli di legno e cuoio, Ben ribattuti chiodo per chiodo, Facevo scarpe di seta e serpente, Ma ora non han soldi e non mi fan far più niente*» [Calvino 1971], «*Le ragazze ci pensarono su e dissero che volevano oro argento e seta da filare*» [Calvino 1971].

До інших цінних предметів або взагалі всього того, що становить цінність для когось-небудь, належать **дорогоцінне каміння**, але ця лексична одиниця не є характерною для слов'янського фольклорного дискурсу. Так, в англійській та італійській мовах знаходимо безпосередньо символ «коштовне каміння»: (англ.) **precious stones** «*In her golden hair were pearls and precious stones; you could not see her waist for her golden girdle; and the golden fringe of her white dress came down over her lily feet. But she was drowned, drowned!*» [Jacobs 2005: 33], (італ.) **pietre preziose** «*Fecero caricare un gran bastimento di perle, pietre preziose, verghe d'oro, gioielli; e fecero calare nella stiva prima Bella Fronte, poi la figlia del Sultano, poi tutte le damigelle una per una*» [Calvino 1971] і слова-символи, що безпосередньо належать до цього фрейму, наприклад, **перли**: (англ.) **pearls** «*In her golden hair were pearls and precious stones; you could not see her waist for her golden girdle; and the golden fringe of her white dress came down over her lily feet. But she was drowned, drowned!*» [Jacobs 2005: 33], (італ.) **perle** «*Fecero caricare un gran bastimento di perle...*» [Calvino 1971]; **аметист**: (англ.) **amethyst** «*Suppose I were to clothe you, my pretty little dear, // In a green silken gown and the amethyst rare? // O no, sir, O no, kind sir, she answered me, // For it's dabbling in the dew makes the milkmaids fair*» [Folk Music] чи **мармур**: (італ.) **marmo** «*Lui entrò e salì una scala di marmo coperta di tappeti, e sulla balaustina c'erano appollaiate tante scimmie*» [Calvino 1971], «*E in fondo alla radura era un palazzo tutto di marmo, con le vetrate risplendenti*» [Calvino 1971].

Лексична одиниця **ювелірні вироби** також зустрічається в англійській та італійській мовах. Наприклад, (англ.) **jewels** «*Oh madam I will give you jewels, // I will make you rich and free // I will give you silken dresses, // Madam will you marry me? // Oh no John, No John, No John, No!*» [Folk Music] та (італ.) **gioielli** «*Fecero caricare un gran bastimento di perle, pietre preziose, verghe d'oro, gioielli; e fecero calare nella stiva prima Bella Fronte, poi la figlia del Sultano, poi tutte le damigelle una per una*» [Calvino 1971].

Фреїм «їжа та напої»

Людину можна вважати заможною, коли в неї вдосталь необхідної для життя їжі. Через це концепт «багатство» може бути вираженим за допомогою слів-символів, що позначають їжу. За визначенням, що подається в Академічному тлумачному словнику української мови, **їжа** – те, що їдять і п'ють; харчі [Словник української мови 1970, Т. 4: 59].

З давніх-давен кожна країна славиться своєю багатю національною кухнею. Це зумовлене високими смаковими якістьми страв, розмаїттям використовуваних продуктів і видів кулінарної обробки. Їжа – це символ традицій, культури, етносу, якоюсь мірою матеріального стану народу, зазначене в словнику символів [Потапенко 1997].

За всіх часів і в усіх народів було найбільшою святістю та символом багатства, коли на столі знаходився **хліб**. Його присутність сприяла появі пісень і дум, продовжувала родовід, і, навпаки, коли він зникав, приходило лихо [Потапенко 1997]. Народна мораль найбільше фольклорних сюжетів пов'язувала з хлібом. Враховуючи це, слід зазначити, що концептуальна сфера «хліб» досить широко представлена в досліджуваних мовах, але з тією відмінністю, що у фольклорному дискурсі представлено різні види борошняних виробів залежно від особливостей кулінарних уподобань того чи іншого народу. Так, наприклад, для української мови є типовою наявність наступних слів-символів, що належать до фрейму «хліб»: **галушка, пампушка, паляниця**: (укр.) «*Наварю я галушок // Та напечу пампушок! // Наварила, напекла, // Ні для кого – для Петра. // Нема Петра, тільки Гриць, // Шкода моїх паляниць!*» [Гордійчук 1991]; у російській мові зустрічаємо такі лексичні одиниці, як **хліб, млинці, калачі, прянички**, наприклад: (рос.) «*Съела хлеба три печи, Калачей семь печей*» [Панкеев 1999: 42], «*На другой день мужикова жена пошла в поле рожь жать и взяла с собою краюшку хлеба да кувшин молока. Пришла на свою полосу, поставила к сторонке кувшин с молоком и стала жать*» [Афанасьев 1984], «*Дед полез на небо; лез, лез – стоит хатка, стены из блинов, лавки из калачей, печка из творогу, вымазана маслом*» [Афанасьев 1984], «*Гостинчики: сладки прянички, // Наливны, хороши яблочки*» [Панкеев 1999: 35]. Для англійської та італійської мов таке розмаїття видів хлібу не є типовим: (англ.) **bread** «*Though your hounds do eat the bread o wheat, // And me the bread o bran, // Yet will I sing, an merrie be, // That ever I loed Lord John*» [Folk Music], «*So she took Jack into the kitchen, and gave him a junk of bread and cheese and a jug of milk*» [Jacobs 2005: 42], **pie** «*Once upon a time there was a woman, and she baked five pies. And when they came out of the oven, they were that overbaked the crusts were too hard to eat*» [Jacobs 2005: 9]; (італ.) **pane** «*E la scatola gli buttò fuori un bel pane, una bottiglia e un prosciutto*» [Calvino 1971], «*A una fontana si sedette a mangiare un po' di pane*» [Calvino 1971].

Окрім хліба, символом багатства й добробуту в українській і російській мовних традиціях виступає **мед**: (укр.) «*Мала мати одну дочку // Та й купала у медочку. // Та й купала-поливала, // Щастя-доли не вгадала. // Щастя-доли не вгадала, // За п'яниченьку віддала. // П'є п'яниця, п'є-гуляє, // Йде додому – б'є та лає*» [Гембера 1981: 73]; (рос.) «*Жили-были кум с кумой – волк с лисой. Была у них кадочка медку*» [Афанасьев 1984].

Молоко, масло та сир є символами достатку, матеріального благополуччя й доброго здоров'я, тому що без цих продуктів неможливо уявити повноцінне харчування людини: (англ.) **butter** «*I can make butter and cheese, which you shall sell at market, and we shall then be able to live very comfortably*» [Jacobs 2005: 24], **milk, cheese** «*So she took Jack into the kitchen, and gave him a junk of bread and cheese and a jug of milk*» [Jacobs 2005: 42], «*And all they had to live on was the milk the cow gave every morning which they carried to the market and sold*» [Jacobs 2005: 40]; (рос.) **молоко** «*На другой день мужикова жена пошла в поле рожь жать и взяла с собою краюшку хлеба да кувшин молока. Пришла на свою полосу, поставила к сторонке кувшин с молоком и стала жать*» [Афанасьев 1984], **масло** «*Дед полез на небо; лез, лез – стоит хатка, стены из блинов, лавки из калачей, печка из творогу, вымазана маслом*» [Афанасьев 1984], «*Ну, вытопи баньку, снеси туда толоконца мешочек, маслица горшочек, да старуху, а сам стань за двери и не смотри в баньку*» [Афанасьев 1984]; (італ.) **formaggio** «*E la terra era di formaggio*» [Calvino 1971].

За визначенням, яке подається в Словнику української мови, **вино** – це напій з виноградного або з деяких інших ягідних та плодкових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності й аромату [Словник української мови 1970, Т. 1: 441]. У фольклорних творах «вино» зазвичай позначає радість і свято, але, якщо говорити про розкіш, це слово-символ також може бути використаним: (рос.) **вино** «*Сейчас весельем пирком, да и за свадебку; у царя ни мед варить, ни вино курить – всего вдоволь!*» [Афанасьев 1984]; (укр.) **вино** «*Ой тила, тила та Лимериха на меду // Та й прошила свою дочку молоду. // "Ой хто купить цебер меду і вина, // Того буде Лимерівна молода". // Обіззався та Шкандибенко на меду: // "Ой я ж куплю Лимерівну молоду*» [Гордійчук 1991]; (англ.) **wine** «*She's ta'en the trooper by the hand // And led him to the table, // There's food and wine for a soldier here, // As much as he is able*» [Folk Music], «*My steed shall drink the blude-red wine, // An you the water wan; // I'll mak you sigh, an say a lace, // That ever I loed a man!*» [Folk Music], «*You tell him to send me a slice off bread, // And a bottle of the best of wine*» [Folk Music]; (італ.) **vinò** «*Figuratevi le feste, gli abbracci, le marmitte di vino caldo con le spezie!*» [Calvino 1971].

Крім вищезазначених продуктів харчування, багатство можуть позначати й інші види їжі, але вони не є дуже поширеними та зазвичай не мають відповідних випадків вживання у порівнюваних мовах. Наприклад, в українській мові до таких продуктів харчування належить **каша з бобом**: (укр.) «Гей, наварила каші з бобом, гей-а-гей! // Наварила каші з бобом, // Поставила перед лобом –// Їж!» [Гордійчук 1991]; в англійській мові – **пиво**: (англ.) **beer** «Every evening he used to come and see her, and stop to supper at the farmhouse, and the daughter used to be sent down into the cellar to draw the beer for supper» [Jacobs 2005: 13]; у російській – **риба** та **яблука**: (рос.) **рыба** «Наловил рыбы и везет домой целый воз» [Афанасьев 1984], (рос.) **яблоки** «Гостинчики: сладки прянички, // Наливны, хороши яблочки» [Панкеев 1999: 35], в італійській – **ковбаса**: (італ.) **salciccia** «Si portò un lume (он уніс с собою светильник), una bottiglia (бутылку вина: «бутылку») e una salciccia (и колбасу: «сосиску»), e andò» [Calvino 1971], **груша**: (італ.) **pero** «Una volta un uomo aveva un pero (жил-был человек, у которого было: «который имел» грушевое дерево), che gli faceva quattro corbe di pere all'anno (которое давало ему четыре короба груш в год)» [Calvino 1971].

Фрейм «одяг і взуття»

Концепт «багатство» представлений у досліджуваних мовах фреймом «одяг і взуття». В англійській мові під час дослідження було виявлено найбільшу кількість слів-символів, що належать до цього фрейму. Серед них виявлено наступні: **ошатний, пишний одяг, сукня, рукавички, сорочка, черевики** – (англ.) **array** «Four and twenty smart young fellers, // Dressed were they in blue array, // They came and took poor Billy Taylor // Whom they pressed and sent away» [Folk Music], **dress** «In her golden hair were pearls and precious stones; you could not see her waist for her golden girdle; and the golden fringe of her white dress came down over her lily feet. But she was drowned, drowned!» [Jacobs 2005: 33], «Oh madam I will give you jewels, // I will make you rich and free // I will give you silken dresses, // Madam will you marry me? // Oh no John, No John, No John, No!» [Folk Music], **gown** «Suppose I were to clothe you, my pretty little dear, // In a green silken gown and the amethyst rare? // O no, sir, O no, kind sir, she answered me, // For it's dabbling in the dew makes the milkmaids fair» [Folk Music], **gloves** «Poor Mr. Vinegar, his fingers grew very cold, and, just as he was leaving the town, he met a man with a fine thick pair of gloves...» [Jacobs 2005: 25], **shirt** «Have her make me a cambric shirt, // Parsley, sage, rosemary and thyme, // Without a seam or fine needle work, // And then she'll be a true love of mine» [Folk Music] та **shoes** «If you will first give me those little red shoes you are making» [Jacobs 2005: 17].

В італійській мові функціонують наступні слова-символи, що позначають одяг і взуття: **сукня, сорочка, черевики** – (італ.) **abito** «Entrò e la scimmia era allo specchio che si provava l'abito da sposa. Disse: – Guarda se ti piaccio, – e così dicendo si voltò» [Calvino 1971], **vestito** «Dice l'Assunta: – Io voglio un bel vestito di seta color d'aria» [Calvino 1971], **camicia** «Cercate un uomo che sia contento, ma contento in tutto e per tutto, e cambiate la camicia di vostro figlio con la sua» [Calvino 1971], **scarpa** та **pantofola** «Nel mare ho visto un pesce con una scarpa e una pantofola che voleva essere re degli altri pesci perché nessun altro pesce aveva scarpe né pantofole» [Calvino 1971], **zoccoli** «Facevo zoccoli di legno e cuoio, Ben ribattuti chiodo per chiodo, Facevo scarpe di seta e serpente, Ma ora non han soldi e non mi fan far più niente» [Calvino 1971].

У слов'янських мовах також знаходимо подібні лексичні одиниці, що використовуються у фреймі «одяг і взуття». Наведемо приклади: (укр.) **сукня** «"Ой чого ж ти, Лимерівно, в світі йдеши, // Та чи в мене дорогих суконь не маєш?" // "Ой хоч є дорогі сукні, то твої, // Та й сам, молод, не до мислоньки мені"» [Гордійчук 1991], **черевички** «Десь ти в мене черевичків не маєш?" // "Ой хоч же є черевички, то твої, // Та й сам, молод, не до мислоньки мені"» [Гордійчук 1991]; (рос.) **кафтан** «Идет встречу милый мой, // На нем кафтан голубой» [Панкеев 1999], **шуба** «Старуха изумилась, как увидела девку живую, новую шубу и короб белья» [Гембера 1981], **рубашка** «Миткалинная рубашка // Белеется» [Панкеев 1999], «Последнюю рубаху с мужика снимают» [Даль 2010: 114].

Слід зауважити, що традиційний одяг виразно розкриває специфіку конкретного етносу, особливості його матеріальної та духовної культури. Національний костюм формувався протягом тривалого часу становлення певного народу як нації в конкретних природно-кліматичних, соціально-економічних і побутових умовах. Національний костюм поряд із забезпеченням фізичного існування людини задовольняв її різноманітні соціальні потреби. Завдяки своїй символічній навантаженості костюм, будучи матеріальним витвором, міг виконувати функції, властиві феноменам духовної культури. Багатоманітність символів і варіантів їх поєднання безпосередньо пов'язана з призначенням предметів одягу. У словнику символів визначено, що символіка народного костюма – важлива складова національних традицій. Знакові функції належать до стереотипів, у яких упродовж віків утілювався досвід поколінь, їхні уявлення про навколишній світ і людину в ньому [Пономарьов 1993].

Фрейм «майно»

З прадавніх часів людину вважають багатогою в залежності від того, яким майном вона володіє. Отже, у дослідженні концепту «багатство» фрейм «майно» посідає значне місце. Для кожної людини щастя, благополуччя та добробут асоціюються з тим місцем, у якому вона мешкає. Не дивно, що в усіх досліджуваних мовах слова-символи, що позначають житло, є досить розповсюдженими у фольклорному дискурсі. Так, наприклад, в українській мові ми маємо справу зі словом-символом **хата**: (укр.) «Дівчинонько-серденько, куди йдеши? // Скажи мені правдоньку, де живеш? // "Отам моя хатонька край води, // З високого дерева, з лободи"» [Гордійчук 1991], «У сусіда хата біла, // У сусіда жінка мила, // А у мене ні хатинки, // Нема щастя, нема жінки» [Гембера 1981: 45]; а в російській мові – зі словом-символом **терем**: (рос.) «Соловей гнезда не вей. //

При долине! // Совивай гнездо. // При **тереме!** // Как во тереме девица, // Как во высоком хороша // Ковер шила» [Панкеев 1999].

В англійській та італійській мовах багатством вважаються **будинки, ферми, земля та фортеці**: (англ.) **farmhouse** «*Every evening he used to come and see her, and stop to supper at the farmhouse, and the daughter used to be sent down into the cellar to draw the beer for supper*» [Jacobs 2005: 13], (італ.) **cascina** «*Il Conte abitava in cima al paese, in una grande cascina rotonda, con intorno un muraglione seminato di cocci di vetro*» [Calvino 1971], (англ.) **house** «*So he walked along and he walked along and he walked along till he came to a great big tall house, and on the doorstep there was a great big tall woman*» [Jacobs 2005: 41], **land and houses** «*What will you leave your father, // My pretty one? // My land and houses, mother, // My land and houses, mother*» [Folk Music], «*The brown girl she has houses and land // Fair Ellinor she has none; // Wherefore I charge you upon my blessing, // To bring the brown girl home*» [Folk Music], «*If I a farmer's daughter am // Pray leave me all alone; // If you make a lady of a thousand lands // I can make thee lord of ten*» [Folk Music], (італ.) **terre e castelli** «*Non aveva che l'imbarazzo della scelta: un po' pensava che avrebbe desiderato mucchi d'oro e d'argento, un po' preferiva carrozze e cavalli, un po' terre e castelli, e così un desiderio cacciava via l'altro*» [Calvino 1971], (англ.) **bower, tower** «*O is my tower falling, falling down, // Or does my bower burn? // Or is my gay lady put to bed // With a daughter or a son?*» [Folk Music].

В італійському фольклорному дискурсі до зазначених вище символізмів додається ще й слово-символ «**виноградник**»: (італ.) **vigna** «*Seguendo il canto s'infilò in una vigna, e tra i filari vide un giovane che cantava potando le viti*» [Calvino 1971].

Фрейм «свійські тварини»

На нашу думку, наявність у людини **свійських тварин** також можна пов'язувати її з багатством. У тлумачному словнику української мови свійські тварини визначаються як приручені, недикі звірі та птахи, що живуть у домашніх умовах і служать людині. Серед тварин є багато корисних. Особливо корисними є свійські тварини (корови, вівці, свині, кури тощо [Словник української мови 1970, Т. 10: 45]. Підтвердження цьому ми можемо проілюструвати, використовуючи результати суцільної вибірки з фольклорних творів різносистемних мов. Наприклад: (укр.) **воли, коні** «*"Хоч я руда та погана, та погана, // Так у мене батько багач, батько багач! // Сірі воли на оборі, на оборі, // А на шиї в мене дукач, в мене дукач!" // "Нехай тебе чорти знають, чорти знають // Із твоїми багачами, багачами! // Воли твої поздыхають, поздыхають, // Ти ж погана й з дукачами, з дукачами!"*» [Гордійчук 1991], «*А багаті вдома сидять // З кіньми та з волами*» [Гембера 1981: 86], «*"Ой чого ж ти, Лимерівно, пішки йдеш, // Та чи в мене вороних коней не маєш?"*» [Гордійчук 1991]; (рос.) **телка, жеребець, овца**: «*Жил старик со старухой; у них было пять овец, шестой жеребец, седьмая телка*» [Афанасьев 1984]; (англ.) **cow** «*There is a fair at the neighbouring town; you shall take these forty guineas and buy a cow*» [Jacobs 2005: 24], «*There was once upon a time a poor widow who had an only son named Jack, and a cow named Milky-white*» [Jacobs 2005: 40], **horse** «*Sure enough he did so, for Jack leaped on the horse, and rode away with it. The farmer walked home without his horse*» [Jacobs 2005: 31], «*Suppose I were to carry you, my pretty little dear, // In a chariot with horses, a grey gallant pair? // O no, sir, O no, kind sir, she answered me, // For it's dabbling in the dew makes the milkmaids fair*» [Folk Music], «*What will you leave your brother, // Rendal my son? // What will you leave your brother, // My pretty one? // My cows and horses, mother // My cows and horses, mother*» [Folk Music], **pig** «*"What," said she, "shall I do with this little sixpence? I will go to market, and buy a little pig"*» [Jacobs 2005: 19]; (італ.) **buoi e vacche** «*Ogni sera capitava che buoi e vacche che tornavano dal pascolo in pianura venivano rubati dalla Maschera Micillina*» [Calvino 1971], **cavalli** «*Non aveva che l'imbarazzo della scelta: un po' pensava che avrebbe desiderato mucchi d'oro e d'argento, un po' preferiva carrozze e cavalli, un po' terre e castelli, e così un desiderio cacciava via l'altro*» [Calvino 1971], **pecore** та **montoni** «*C'era un pastore che aveva più pecore e montoni di quanti grani di sabbia ha la riva del mare*» [Calvino 1971].

Фрейм «гроші»

До слів-символів, що позначають гроші належать перш за все безпосередньо «гроші», наприклад, (рос.) **деньги** «*Пригадала дума крепкая: // – Не женись ты, добрый молодец! // А на те деньги коня купи*» [Гордійчук 1991], «*Ай-люли, ай-люли, по ночам в окошко лез. У него денег намало, Один рубличек в кармане*» [Гордійчук 1991]; (англ.) **money** «*Though money had been as plentiful // As leaves upon the tree, the tree // Yet before I'd time to turn myself // My love was stol'n from me*» [Folk Music], «*I've money in my pocket, love, // And bright gold in store; // These clothes of mine are all in rags, // But coin can buy more*» [Folk Music], «*And there were some robbers counting over their money. Then Jack went back and told them to wait till he gave the word, and then to make all the noise they could*» [Jacobs 2005: 22]. Саме цей фрейм («гроші») виражає понятійне ядро концепту «багатство» найбільш повною мірою. Словникові дефініції лексеми «гроші» містять наступні когнітивні признаки, що характеризують сутність і диференційні складові елементи досліджуваного концепту: металеві монети, паперові купюри, оплата за працю та засоби платежу. Наведемо кілька прикладів: (рос.) **рубль** «*Богатый-то с рублем, а бедный-то со лбом*» [Даль 2010: 57], «*Зыбочка дубова, // Качалка шелькова, // Надо пестунья толкова, // Да старуха стогодова, // Надо плата сто рублева*». [Гордійчук 1991], «*Ты отдай за меня // Ровно сто рублей*» [Гордійчук 1991]; (італ.) **monete** «*Bellinda ringraziò, prese un baule e lo riempì di vestiti di seta, biancheria fine, gioie e monete d'oro*» [Calvino 1971], «*Giovannin senza paura con quelle monete d'oro fu ricco e abitò felice nel palazzo*» [Calvino 1971], **scudi** «*Gli diede settemila scudi per comprare mercanzia; e il figlio si mise in viaggio*» [Calvino 1971], **soldi** «*– Aspetta, – disse la vecchietta; uscì e tornò con un anello. Era un anellino da quattro soldi*» [Calvino 1971]. В англійській мові знаходимо більшу кількість лексичних одиниць, що називають гроші: (англ.) **coin** «*I've money in my pocket, love, // And bright gold in store; // These clothes of mine are all in rags, // But*

coin can buy more] [Folk Music], **guinea** «*He then scrambled out of the tree, and went to lift up the door. What did he see but a number of golden guineas*» [Jacobs 2005: 24], «*O spare my life! O spare my life! // My life that's so sweet; // You shall have many bright guineas // As stones in the street*» [Folk Music], **shilling** «*“He said that he was out of leather, and his pockets were empty, so you were to send him a few shillings to buy a fresh stock of leather”*» [Jacobs 2005: 30], **pound** «*The saddlebag was opened, within was a hole, // They took sixty pounds out in silver and gold, // Says the boy to his master I hope you'll allow // That master, dear master, I've well sold your cow?*» [Folk Music], «*“Here is ten pounds all in gold, take care of it till I come home”*» [Jacobs 2005: 30], «*He's twenty pounds for you, he said, // All wrapped in a glove*» [Folk Music].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти **висновків**, що концепт «багатство» належить до кола лінгвокультурних концептів. Його аналіз на прикладі англійської, італійської, української та російської мов дозволив виділити ряд універсальних рис, що свідчать, з одного боку, про спільність культурних традицій, і, з іншого, про подібність сприйняття навколишньої дійсності мешканцями різних країн.

Об'єднуючою ланкою для англійської, італійської, російської та української мовних свідомостей слугує інтерпретація концепту «багатство» у фольклорному дискурсі, яка відображає значення його ціннісної складової, яку схематично можна представити наступним чином:

Вивчення співвідношення функціонування фреймів у зазначених мовах доводить, що однакові когнітивні ознаки концепту «багатство» дублюються у всіх досліджуваних мовах і є універсальними, а складники концепту «багатство» наділені національно-специфічними й універсальними значеннєвими компонентами, що виявляється у зіставленні фреймів у чотирьох різноструктурних мовах.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні семантичних і когнітивно-прагматичних характеристик символів, що притаманні протилежному концепту «бідність» з погляду їхнього функціонування у фольклорному дискурсі.

Література

- Афанасьев 1984: Афанасьев, А.Н. Народные русские сказки А. Н. Афанасьева : в 3-х т. [Текст] / Изд. подгот. Л. Г. Бараг, Н. В. Новиков. – М. : Наука, 1984. – Т.1. – 511 с.
- Гембера 1981: Ой вербо, вербо. Українські народні пісні [Текст] / Укладач Г. Я. Гембера. – К. : Музична Україна, 1981. – 120 с.
- Гордійчук 1991: Перлини української народної пісні [Електронний ресурс] / Упорядник Микола Гордійчук. – К. : Музична Україна, 1991. – 382 с. – Режим доступу : <http://nashe.com.ua/song.htm?id=12968>. – Назва з екрану.
- Даль 2010: 1000 русских пословиц и поговорок [Текст] / В. И. Даль ; [сост. А. Н. Филиппов; вступ. ст. Ю. П. Кириленко]. – М. : РИПОЛ классик, 2010. – 320 с.
- Жайворонок 2006: Жайворонок, В.В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник [Текст] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – С. 253-254.
- Карасик 1998: Карасик, В.И. О категориях дискурса [Текст] / В. И. Карасик : Сб. науч. тр. Волгоград, 1998. – 238 с.
- Кубрякова 1996: Кубрякова, Е.С., Демьянков, В.З., Панкрац, Ю.Г., Лузина, Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов [Текст]. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 288 с
- Панкеев 1999: Народные песни [Текст] / Составитель Иван Панкеев. – М. : ОЛМЛ-ПРЕСС, 1999. – 560 с. – (Русский дух). – ISBN 5-224-00340-7
- Пономарьов 1993: Українська минувшина : Ілюстрований етнографічний довідник [Текст] / За редакцією А. Пономарьова. – К., 1993. – С. 132-134.
- Потапенко 1997: Словник символів / [Потапенко О.І., Дмитренко М.К., Потапенко Г.І. та ін.]; за заг. ред. О. І. Потапенка та М. К. Дмитренка. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.
- Рыбникова 2001: Рыбникова, В.А. Языковая концептуализация социума : на материале английских дидактических текстов / Рыбникова Валерия Александровна : Дис.... канд. филол. наук : 10.02.19 Краснодар, 2001. – 260 с.

Словник української мови 1970: Словник української мови / І. К. Білодід, А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін. : У 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.

Сулименко 2007: Сулименко, Н.Е. Текст и аспекты его лексического анализа [Текст] / Н. Е. Сулименко. – СПб. : Издательство Политехнического университета, 2007. – 212 с.

Calvino 1971: Calvino Italo Fiabe italiane, raccolte e trascritte da Italo Calvino [Електронний ресурс] / Italo Calvino, Einaudi, Torino, 1971 [1956]. – 480 pp. – Access mode : URL : http://tecalibri.altervista.org/C/CALVINO_fiabe.htm. – Title from the screen.

Folk Music: Folk Music of England, Scotland, Ireland, Wales & America : Songs of England [Електронний ресурс]. – Access mode : URL : <http://www.contemplator.com/england/>. – Title from the screen.

Jacobs 2005: Jacobs, Joseph. English Fairy Tales [Електронний ресурс] / Joseph Jacobs. – The Pennsylvania State University, 2005. – 169 с. – Access mode : URL : <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/joseph-jacobs/English-Fairy-Tales>. – Title from the screen.

В статье предпринимается попытка исследования когнитивно-прагматических особенностей концепта «богатство». Теоретические положения статьи иллюстрируются на примере анализа слов-символов, которые функционируют в фольклорном дискурсе. Моделируется когнитивная структура концепта «богатство» и рассматриваются национально-специфические особенности языковой репрезентации исследуемого концепта.

Ключевые слова: концептосфера, фрейм, концепт, когнитивный анализ, слово-символ, фольклорный дискурс, национальная специфика.

The paper attempts to study the cognitive-pragmatic features of the concept «wealth». Theoretical grounds of the article are illustrated by the analysis of words-symbols, which function in the folk discourse. Cognitive structure of concept «wealth» is modeled and national specific features of the language representation of the researched concept are studied.

Keywords: conceptsphere, frame, concept, cognitive analysis, word-symbol, folklore discourse, national identity.

Надійшла до редакції 28 вересня 2012 року.

Олена Трофімова

УДК 81'373.7:811.111=161.2

СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена зіставному дослідженню структурних типів фразеологічних одиниць на позначення негативних емоцій в англійській та українській мовах. Схарактеризовано структурні типи досліджуваних одиниць, названо продуктивні структурні моделі у мовах зіставлення.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, структура, структурна модель.

1. Вступні зауваження

Сучасній лінгвістичній науці притаманний стійкий інтерес до проблем фразеології. Лінгвісти одноставно наголошують на культурологічній значущості фразеологізмів, адже фразеологія демонструє самотність мовного мислення лінгвосоціуму, відображає специфіку пізнавального процесу та особливості світобачення мовної спільноти [Алефиренко 2008; Баранов, Добровольський 2008; Добровольський, Караулов 1993; Красавський 2001; Селиванова 2004; Солодуб 1990; Телия 1996 та ін.]. У світлі лінгвокогнітивних та лінгвокультурологічних студій **актуальним** постає зіставне дослідження структури фразеологізмів далекоспоріднених мов.

Дослідження виконане на матеріалі англійських та українських фразеологічних одиниць (далі ФО), які позначають негативні емоції (2890 ФО, із них: 1238 ФО – в англійській мові та 1652 – в українській мові), отриманих методом суцільної вибірки із сучасних фразеологічних та тлумачних словників англійської та української мов.

Об'єктом вивчення є ФО на позначення негативних емоцій в англійській та українській мовах.

Мета роботи полягає у структурній характеристиці ФО на позначення негативних емоцій в сучасних англійській та українській мовах. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) запропонувати структурну класифікацію ФО на позначення негативних емоцій в англійській та українській мовах; 2) виокремити продуктивні структурні моделі.

Незважаючи на інтенсивний розвиток фразеологічних розвідок, невирішеними залишаються багато теоретичних питань, що зумовлюється специфікою фразеологічного знаку. Досі не сформовано єдиної думки щодо, зокрема, визначення фразеологізму, виявлення суттєвих ознак та принципів структурно-граматичної класифікації ФО. Дифузність фразеологічного значення, усталеність, нарізнооформленість ускладнюють класифікацію фразеологізмів. Важливим параметром ФО є фразеологічна стійкість, яка трактується